

Verespatak a világörökség része is lehetne

Európa legnagyobb ércbányáját tervezik megvalósítani Verespatakon, mely nemcsak a ciános technológiával veszélyezteti a Maros, Tisza, Duna völgyét, hanem megsemmisítené a magyar, román és az egyetemes történelem emlékeit, a történelmi múltú településeket és természeti ritkaságokat, hatalmas külfejtési krátert és meddőhányókat hagyva maga után. A cikk röviden ismerteti Verespatak értékeit, rámutatva arra, hogy nemzetközi összefogással ez az ősi bányaváros a világörökség részét is képezhetné. Elpusztítása az afganisztáni Buddha-szobrok tönkretételével vetekedne.

Az Erdélyi Érchegységben, Abrudbányától 4 km-re nyílik kelet felé szemet gyönyörködtető természeti környezetben a verespataki völgy, az erdélyi aranybányászat legnevezetesebb és egyszersmint legősibb helye. Több mint száz évvel ezelőtt a Bányászati és Kohászati Lapok azt írta, hogy „Verespatak Magyarország legrégebb, leghíresebb és leggazdagabb aranytermelő területe, a római korból fennmaradt sok emlékekkel. ... A Csetátye hegység minden részben annyira impregnálva van arannyal, hogy modern berendezésekkel az egész hegység feldolgozható.”

Az utóbbi hónapokban a média egyre gyakrabban ad hírt az Erdélyi Érchegység belsejében 1140 méter magasan megbúvó településről, Verespatakról (románul: Rosia Montana, vagyis vereshegy) annak kapcsán, hogy a 19. században már felismert lehetőséget kihasználva, a bányászati jogot egy Nagybánya környékéről Kanadába elszármazott ember megvette a román államtól és most egy román-kanadai érdekeltségű vállalkozás (melyben 18%-ban a román állam is részvényes) 64 nemzetközi bank támogatásával kívánja Európa legnagyobb ércbányáját megnyitni. A környezetvédők, élükön a Green Peace nemzetközi környezetvédő szerve-

zettel már a kezdeti tervek kiszivárogtatása idején megkezdték a tiltakozást a tervezett technológia ellen, mert a leendő aranybánya érceiből ciánózó lúgozással kívánják az aranyat kinyerni, veszélyeztetve ezzel az Aranyos, Maros, Tisza, Duna élővilágát. A magyar napi politika is témájává tette a verespataki bányanyitás kérdését, de csak az alkalmazni kívánt ciános technológia környezetre veszélyes volta miatt. A ciánózó lúgozásos technológiával szembeni félelemre megalapozott okot ad a nemrégiben Nagybányán történt gátszakadás, amikor is a hanyag és átgondolatlan üzemvitel következtében a ciános zagyot tartalmazó gát átszakadt és környezeti katasztrófát idézett elő a Tisza mentén. A román környezetvédelmi hatóságok szerint még további tucatnyi iszaphányó jelent potenciális veszélyt a Tisza vízgyűjtő területén.

A hírek szerint a Verespatakon tervezett aranybánya 15–20 éven át évente kb. 10 millió tonnányi, viszonylag szegény (2 g/t-nál kisebb aranytartalmú) érc kitermelését irányozta elő. Ilyen mennyiségű megőrölt, zagyosított és ciánnal kezelt ércet kell évről évre elhelyezni egy zagyotárolóban. Ez a hatalmas mennyiségű zagy valóban félelmet ébreszt még a szakemberekben is. A bányanyitás ellenzői és a magyar

DR. GAGYI PÁLFFY
ANDRÁS

okleveles bányamérnök,
az OMBKE ügyvezető igazgatója

kormányzatszervek abban bíznak, hogy ha az európai uniós normatívák betartását Romániától megkövetelik, akkor ezzel a bányanyitás megakadályozható lesz. Ebben bízni tévedés, mivel az európai normatívák, ha jóval költségesebb módon, de végül is betarthatók. A technológiai körfolyamatok zárttá tételével, más kinyerési technológiákkal pl. erősen csökkenthető, ill. megszüntethető a kimenő és tárolandó zagy ciántartalma. A zagyotározó gátja is méretezhető olyan biztonsággal, hogy azt az engedélyező hatóságok elfogadják. Tehát kizárólag a ciános technológiára való hivatkozás – bár ez hatásos érv a közvélemény alakításában – nem feltétlenül akadályozhatja meg a bányanyitást egy olyan területen, ahol ezer évek óta – igaz, hogy többnyire szegényesen – de a bányászatból él a lakosság.

A ciános zagy szennyezésének veszélyével szemben jóval kevesebbet lehet hallani azokról a jóvátehetetlen régészeti, műemlékvédelmi, tájvédelmi, környezetvédelmi és más károkról, amelyet a bánya a ciántól függetlenül egyébként is okozna. A tervezett hatalmas kapacitású külfejtéses bánya gödre ugyanis érintené a lakott területeket: lerombolnák Verespatak csaknem hatszáz házát és a templomokat, tehát a történelmi bányásztelepülés megsemmisülését okozná. Az

európai hírű természeti látványosság, a Detonata bazaltoszlopai is a külfejtés áldozatává esnének. A tájromboláshoz még hozzájárul az évente több millió tonna ún. letakarítási meddőből emelt hányó is. A település szélén álló egy-két jellemző épületet talán meg lehetne menteni, de az egész település évszázadok alatt kialakult egysége, egyedülálló jellege eltűnne. A következőkben csupán egy- két olyan értékre kívánunk rámutatni, mely a kortárs bányász-kohász társadalomban nem igazán közismert.

Az Erdélyi Érchegységben, Verespatakon és a környékén a bronzkor óta folyik arany-, ezüst- és színesfémbányászat, mely a rómaiak idején fejlődött ki az akkori – ma is csodálatot keltő – világszínvonalra. Traianus római császár az Erdélyben található ásványkincsek (só, vas, réz, arany) miatt foglalta el Dáciát, és ezért lett Verespatak a római birodalom aranybányászatának legnagyobb központja.

A római uralom alatt a Kr. u. 2. és 3. században Abrudbánya (Alburnus minor) és Verespatak (Alburnus maior) környékére illíreket telepítettek, akik a helyi lakosokat, valamint a római birodalom területéről hozott bányászokat, rabszolgákat dolgoztatták. A gótok betörései miatt a légiók 271–275-ben visszavonultak. A légiók visszavonulása után a rómaiak és az általuk betelepített szabadok is elhagyták a vidéket, felhagyták a bányákat. A római bányászok emlékét őrzik a föld alatt használt szerszámok és vízvezetékcső-darabok és egy 24 lapátos, fából készült vízemelőkerék maradványai.

Világhírűek azok a római viaszostáblák, melyeket Verespatakon találtak a vágatokban, értékes korabeli adatokkal. E táblák a Kr. u. 2. század első felében itt élt telepések szerződéseit, iratait tartalmazzák. A római korban a völgy fölé magasodva, a Várhegyen katonai helyőrség állott. Ennek köveit az idők során szét-hordták. Néhány római kori faragvány viszont a 12. században épült római katolikus templom falába építve még (!) megtekinthető.

Az ókorban „az istenek közelében” temetkeztek, melyek nyomait megtalálták a közeli hegyen. A Csetátye hegyet a bányászok évtizedről évtizedre fogyasztják, és feltehetően már eddig is számos régészeti érték pusztult el.

A legérdekesebb és a világon szinte egyedülálló ipari emlékeknek számítanak azok a római időből származó embermagasságú bányavágatok, melyek egy része a Verespatak település központjában lévő bányamúzeum bejáratán keresztül ma is bejárható és az érdeklődők számára látogatható. Elképesztő emberi munkára volt szükség az embermagasságú tárók kialakításához, hiszen azokat kézi erővel készítették: véső-

vel és kalapáccsal. Az ékkel és kalapáccsal letördelt kődarabokat gyerekmunkások lépcsőkön hordták a felszínre. A mélybe lehatoló lejtős vágatokat a rómaiak ugyanis lépcsősen képezték ki. A rómaiak tudatosan alkalmazták a trapéz szelvényű vágatokat, az üregek boltíves kiképzését, a nagyobb föld alatti térségekben a pillérek hagyását, terméskő falazatokat és esetenként a fatámos ácsolatokat is. A római kori mélyművelésű bányászat emlékei a világ ipartörténetének egyedülálló emlékei. Verespatakot csupán ezért a világörökség részévé lehetne tenni!

1. kép: Bányavágat a római korból

A római katakombákkal vetekedő, felbecsülhetetlen régészeti és ipartörténeti értékű, sok ezer méter hosszú szabályos bányajaratoknak és aknáknak csak kis, néhány száz méter hosszú része ismert. Újabb francia régészek tártak fel újabb vágatokat. Mindezen régészeti értékek a bányászat áldozatául esnének. Román vélemények szerint a bányásztelepülés régészeti maradványai legalább 90%-ban elpusztulnának anélkül, hogy feltárásukra és megismerésükre sor kerülhetne. Feltehetően ennek tudható be, hogy a gyulafehérvári hatóság 2005 januárjában régészeti szempontból védetté nyilvánította Verespatakot. Madridban az ICOS (International Council of Monuments and Sites) is határozatban ítélte el Verespatak lerombolását.

A középkorban az erdélyi aranybányászat Verespatak és Korna hegyeiben folyt, Topánfalva, Bucsum és Verespatak falvak között. E bányászat központja ekkor Abrudbánya volt, melynek *Róbert Károly* 1325-ben adományozott bányavárosi kiváltságokat. A középkorban Verespatak első írásos említésének éve 1271. Ekkori birtokosa a gyulafehérvári káptalan volt. A bányákat hosszú időn át szász telepések művelték. 1428-ban Zsigmond a vidéket a zalatnabányai bányagráfok hatósága alá rendelte. Verespatak 1453-ban kapott bányavárosi kiváltságot. A legenda szerint Mátyás király is ellátogatott Verespatakra, ahol a lába elé

aranyrögöket helyeztek. 1550-ben *Martinuzzi Fráter György* elűzte a szászokat, s helyükbe alföldi és temesvári magyarokat telepített. Ezeket 1619-ben *Bethlen Gábor* felvidéki bányászokkal helyettesítette. Később a bányákat bezárták, majd a 18. század elején ismét jelentős aranybányászat kezdődött. Verespatak az Osztrák–Magyar Monarchia idején Európa leggazdagabb aranytermő vidékének számított. A városkát a Horea–Kloska–Krizsán-féle parasztlázadás idején Krizsán vezetésével 1784. november 7-én feldúlták és lerombolták. Az 1848–49-es szabadságharc idején a Habsburgok „oszd meg és uralkodj!” elvén alapuló politikájára következtében az Erdélyi Érchegységben polgárháború dúlt, melynek során sikerült a románokon kívül a szászokat is a császár mellé állítani. A véres polgárháborúban 1849. május 9-én *Avram Iancu* román felkelői Verespatakot felgyújtották, és 334 fő itt élő magyart kegyetlenül felkoncoltak. A polgárháborút követően Verespatakra román, magyar és néhány székelyföldi paraszt, elszegényedett nemesek és kevés szász család települt, akik folytatták a bányászokot.

A román történetírók „az Erdélyi Érchegység egészét Erdély szentélyének nevezik, amelyet Horea és társai, *Avram Iancu* és csapatai fegyverrel is védelmeztek”. Tehát ez a terület a románok szemszögéből is történelmi jelentőségű és védendő.

A kiegyezést követő időszak bányászatáról már részletesebb ismereteket lehet szerezni az OMBKE kiadásában megjelent „A magyar bányászat évezredes története” c. könyv I. kötetéből.

A 19. sz. második felében Verespatak és környékén az elaprózott bányabirtokon a bányászat igen kedvezőtlen körülmények között folyt, de mégis jelentékeny mennyiségű aranyat és ezüstöt adott, pénzt hozott forgalomba. 1867-ben a kincstár nagyi és verespataki bányái adták az Érchegység aranytermelésének majdnem 30%-át.

Ekkor Verespatak és Korna községek 260 hektárnyi területén csaknem 180 bányatársulat működött. Ezeket nagyrészt helyi parasztek birtokolták, akik 2–8 fős csapatokban, főleg családjuk, a feleségek és gyerekek bevonásával maguk művelték a bányáikat, és maguk zúzták a kitermelt ércet vízikerekkel hajtott fanyilas zúzóikban. Sok esetben több család összeállt, részvénytársaságot alakított egy-egy táróra, melyben az egyes családok külön-külön fejtési részt műveltek. A termelt és mosott aranyat időszakonként Abrudbányára vagy Gyulaféhevárra vitték beváltani. Abrudbánya volt a Verespataki aranyak beváltási helye, főtanyája a „gozároknak” (lopott aranyat vásárlóknak).

Az elaprózott bányászati tevékenység az itt élőknek majdnem egyedüli megélhetési lehetősége volt. A bá-

nyászott érc aranytartalma átlag 5–6 g/t volt. Időnként voltak szerencsések is, akik értékesebb leltre bukkantak. A hegyoldalokon és a völgyekben, ahol a víz rendelkezésre állott, zúzó- és mosóművek álltak. Minden vállalkozás saját zúzóművel dolgozott: 200–300 zúzóművel termelték az aranyat, mint 200 évvel azelőtt. A zúzóművek ellátására öt mesterséges tó állt rendelkezésre 450 ezer m³ víz tározásával. A hegyoldalokon szétszórta található a bányaváratok és zúzóművek maradványai.

2. kép: Családi érczúzó a 19. század végén

A bányászati tevékenységet szociálpolitikai indíttásból a kiegyezés után az állam is támogatta oly módon, hogy lemondott a beváltó kohók hasznáról. A századforduló táján a bányák német érdekeltségbe kerültek. A völgy szájánál korszerű ércelőkészítő üzem is létesült (Gura-Rosia). A leghíresebb bánya az Orlai altáró.

A családi bányászaton alapuló, elaprózott termelési tevékenység alakította ki Verespatak mai arculatát, a település épületei nem mutatnak gazdagságot, de mivel a történelmi magja megúszta az utóbbi 80 év „modernizációját”, megmaradtak a hajdani bányásztelepülésre jellemző házak, utcák, templomok.

A házakon a szépmivű bányászjelvények jelzik a hajdani bányászok tulajdonát. Alattuk

3. kép: Bányatulajdonba került műemlék

kékszínű fémtáblán: „Monument Istoric”, vagyis „Műemlék”. A műemléktábla mellé sorra felkerülnek a pusztulást jelentő „Propriate sc Rosia Montana Gold Corporation Sa” vagyis a „Verespataki Arany Rt. tulajdona” feliratú táblák is. Ma tizennégy ügyvédi iroda a kitelepítéseken és a lakosság kártalanításán dolgozik. A tipikus műemlék bányászházak lakók nélkül sorra tönkremennek. Így már nincs mit védeni.

Verespatak ma annak ellenére, hogy évek óta készí-
tik elő a gigantikus beruházást, egy kihalt település ér-
zetét kelti. Úrrá lett az elhanyagoltság, az igénytelen-
ség és a szegénység. A lakosság 50%-a elvándorolt,
eladva őseik házát a romániai viszonylatban bőkezűen
fizető bányavállalkozásnak. A lakosság felét azonban
nem tudták sem pénzzel, sem fenyegetéssel elkergetni.

Az egyre csökkenő számú hívő részére csak ritkán
jön a messzi távolból misézni a pap. A római katoliku-

4. kép: A műemlékek sorsa

sokon kívül az unitárius és a református kőtemplom-
ban dicsérik az Urat magyar nyelven. A település la-
kosainak kilencven százaléka magyar hangzású nevet
visel, ám legtöbbjük alig vagy egyáltalán nem beszél
magyarul. Isten dicsérete mindhárom templomban
úgy történik, hogy a magyar nyelvű szövegrészeket el-
hangzásuk után románra fordítják, de az énekeket
mindenki magyarul zengi. Ha nem történik a templo-
mok megmentésére semmi, akkor még ha a templo-
mok a helyükön maradnak is, ugyanaz a sors vár rá-
juk, mint a főút mellett a magyar hívők lelkét hajdan
ápoló abrudbányai beomlott tetejű unitárius templom
szomorú sorsa. (A környéken a 18–19. században el-
terjedt volt az unitárius vallás. Lásd: *Jókai Mór*: Egy
az Isten).

A verespataki templom melletti temetőben *Gruber*,
Kornya, *Jánki*, *Székely*, *Vertlen*, *Henzel*, *Dregán*, *Be-
reczky*, *Dávid* stb. verespataki magyar, illetve magyar-
rá vált bányász családok nevei.

5. kép: Verespatak főtere

Visy Zsolt régészprofesszor szerint Verespatak érté-
kei mind településtörténeti, mind vallástörténeti és
egyéb szempontból kiemelkedő, a település nagyobb
részének feltárás nélküli és végleges elpusztítása tehát
megbocsáthatatlan bűn lenne. A Verespatakhoz kap-
csolódó kulturális és természeti örökség megóvása le-
galább olyan fontos, mint a környezetkárosítást okozó
katasztrófa elkerülése.

A nagyméretű külfejtéses bányászat során elpusztu-
lnak a műemlékek, a templomok, a temetők, a há-
zak, melyek a magyar, a román és egész Európa kultu-
rális örökségének részét képezik, de a bánya megnyi-
tása nélkül is pusztulás vár rájuk, ha megmentésükre
közpénzből nem áldoznak.

6. kép: A római kori bánya bejárata

Irodalom:

Maderspach Livius: Verespatak BKL 12 (1879).

Dr. Kun Béla: Az erdélyi arany-négyszög és vasérc
bányászatának vázlatos áttekintése a római időktől az
I. világháborúig. BKL Bányászat 1996/5 436. p.

A magyar bányászat évezredes története I. kötet.
284–285., 278–279. p.